

О. В. СКРИПНЮК,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України*
ORCID: 0000-0001-7052-3729

ПРАВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті з метою науково-практичного аналізу права України в умовах війни досліджені особливості правового регулювання основних сфер життєдіяльності української держави і суспільства під час воєнного стану. Здійснені кількісна та якісна характеристики правотворчого процесу в Україні. Проаналізовані законотворча діяльність парламенту – Верховної Ради України, а також система основних підзаконних нормативно-правових актів, ухвалених за воєнний рік. Особлива увага приділена характеристиці правового регулювання у таких сферах, як оборона, нацбезпека, судова діяльність, забезпечення прав людини, економіка, розвиток інститутів громадянського суспільства, євроінтеграція тощо.

Ключові слова: війна, воєнний стан, економіка, євроінтеграція, законодавство, нацбезпека, оборона, повоєнна відбудова, права людини, право, правосуддя, правотворча діяльність.

Skrypniuk Oleksandr. Law of Ukraine in the conditions of war

With the aim of a scientific and practical analysis of Ukrainian law in times of war, the article examines the peculiarities of legal regulation of the main spheres of life of the Ukrainian State and society during martial law. The author provides quantitative and qualitative characteristics of the law-making process in Ukraine. The author analyses the lawmaking activities of the Parliament – the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as the system of basic by-laws adopted during the war years. Particular attention is paid to the characteristics of legal regulation in such areas as defence, national security, judicial activity, human rights, economy, development of civil society institutions, European integration, etc.

Key words: war, martial law, economy, European integration, legislation, national security, defence, post-war reconstruction, human rights, law, justice, lawmaking.

Вступ. Повномаштабна війна, яка триває в Україні понад рік, поставила на порядок денний багато викликів, пов'язаних з нагальною потребою забезпечення життєдіяльності держави та суспільства. Особливого значення набувають не тільки національна безпека й оборона, а й захист людини, її прав і свобод, здійснення судової та правоохоронної діяльності, вирішення про-

* **Skrypniuk Oleksandr**, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor, Academician of the NALS of Ukraine

BLEMНИХ питань у сфері економіки, соціального забезпечення та охорона інших життєво важливих інтересів від загроз, спричинених агресивними діями РФ проти України. Розв'язання цих питань потребує відповідного правового супроводження. При цьому слід враховувати, що в умовах війни право зазнає певних змін, зумовлених передусім введенням особливого правового режиму – воєнного стану (ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 р.) та іншими подіями, що відбуваються у соціумі та політикумі держави, яка перебуває у стані війни.

Огляд літератури. У сучасній юридичній літературі, незважаючи на актуальність теми дослідження, бракує відповідних науково-практичних напрацювань. При цьому слід відзначити наявність ґрунтовних теоретичних робіт з питань: надзвичайного правотворення та надзвичайного законодавства правового забезпечення прав людини і громадянина, а також особливостей функціонування органів державної влади в умовах воєнного стану (праці таких учених, як: О. В. Батанов, А. М. Колодій, Т. А. Костецька, О. В. Марцеляк, Н. М. Оніщенко та ін.). У друкованих медіа з'являються публікації, присвячені загальній характеристиці законотворчої діяльності Верховної Ради України в умовах воєнного стану¹. Отже, дослідження права України в умовах війни стосуються окремих аспектів правової і політичної реальності, тобто здебільшого мають фрагментарний характер, що зумовлює потребу подальшого комплексного вивчення та аналізу цієї проблематики.

Постановка проблеми дослідження. Право в умовах війни, не змінюючи своєї сутності та основної службової ролі (регулювання суспільних відносин), набуває певних особливостей, що зумовлені реаліями правового режиму воєнного стану. Якщо в мирний час право – це передусім спосіб упорядкування та сталого розвитку суспільних відносин, то в умовах війни акцент зміщується на його захисну функцію. Адже під час війни відбувається порушення стабільності суспільних відносин, порушується їх прогресивна динаміка та з'являються нові суспільні відносини, зумовлені необхідністю захисту держави від зовнішньої збройної агресії, а також від об'єктивно можливих негативних проявів соціально-політичної корозії всередині суспільства, детермінованих війною, які потребують вирішення, насамперед правовими засобами. Звідси, актуалізуються процеси не тільки правореалізації, а й правотворення, яке має бути якісним і спрямованим на формування нормативно-правового підґрунтя щодо функціонування держави та суспільства в умовах війни та водночас визначати перспективи повоєнної відбудови і подальшого розвитку України.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є науково-практичний аналіз права України в умовах війни, що зумовлює такі завдання дослідження, як: визначення особливостей правового регулювання під час війни; здійснення кількісного та якісного аналізу правотворчого процесу, передусім законотворчої діяльності Верховної Ради України за воєнний рік; надання комплекс-

сної характеристики системи підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Війна в Україні триває дев'ять років, понад рік – повномасштабне вторгнення РФ. За цей період національна система права зазнала певних змін, зумовлених реаліями воєнного часу. При цьому особливого значення набуває законотворча діяльність. Адже, не залишаючись на позиціях «жорсткого» юридичного позитивізму, водночас слід відзначити, що під час війни актуалізується значущість саме такого прояву права, як законодавство. Тим більше, що кількісний аналіз законотворчого процесу в цей період надає підстави відзначити активність Верховної Ради України. Так, починаючи з 24 лютого 2022 р. та впродовж року, парламент України ухвалив 399 законів і понад 400 постанов воєнного часу, з них: 44 закони з питань оборони і безпеки, 97 економічних законів воєнного часу, 26 законів з питань соціальної сфери, 74 закони у правовій сфері, 83 закони щодо галузевого розвитку, 16 законів з питань державного будівництва; 10 законів у гуманітарній сфері; 37 заяв і звернень Верховної Ради України до міжнародної спільноти, більшість з яких стосувалася російської збройної агресії². Тільки за один день першого місяця війни, 3 березня 2022 р., було прийнято 14 законів. Не ставлячи за мету всебічний аналіз правотворчої діяльності за весь воєнний рік, варто спинитися на тих сферах державного й суспільного життя, що мають найбільш насущне значення.

Війна зумовила необхідність ухвалення законів, що належать до спеціального законодавства, яке є «правовим засобом уповноважених суб'єктів щодо стабілізації або встановлення суспільного порядку, захисту населення, територій, відновлення миру та економіки, тобто забезпечення режиму надзвичайного стану, введеного на певній території (всієї держави або окремого регіону)»³. При цьому актуалізуються такі спеціальні функції надзвичайних законів, як превентивна, стабілізуюча, компенсаційна, обмежувальна, заборонна⁴.

З перших годин війни діяльність Верховної Ради України була спрямована на створення правового «переходу» України на захист свого суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу у зв'язку з військовою агресією РФ. Так, першочергово Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 р. Наступними були закони України: «Про затвердження Указу Президента України «Про загальну мобілізацію», «Про схвалення Указу Президента України «Про використання Збройних Сил України та інших військових формувань», «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 3 березня 2022 р.

Поряд з цими першочерговими завданнями на порядку денному постали не менш важливі питання, пов'язані з нагальною потребою забезпечення безпеки та захисту життя людини, її прав та свобод. Адже воєнними діями агресор спричинив: широкомасштабні обстріли житлових кварталів, наслід-

ком яких стали жертви серед цивільного населення; вбивства цивільних осіб, захищених міжнародним гуманітарним правом; незаконне затримання, насильницькі зникнення та катування тощо. Так, за повідомленням Управління Верховного комісара ООН з прав людини (станом на кінець березня 2023 р.), війна в Україні забрала життя щонайменше 8317 цивільних, 13 892 осіб поранено⁵, зокрема, загинуло 464 дитини та поранено 935 дітей⁶.

Отже, захист і забезпечення життєдіяльності людини в умовах війни є ключовим завданням держави, а нормативно-правова основа механізму такого захисту має певні особливості, які надають підстави визначити цей захист як виключний, адже він застосовується у зв'язку з воєнним станом. Зокрема, конституційно-правовий механізм реалізації та захисту прав людини під час збройного конфлікту передбачає різні правові режими, тому його можна розділити на два напрями: реалізація та захист прав людини в зоні конфлікту, тобто в зоні бойових дій, на окупованих територіях; реалізація та захист прав людини поза зоною збройного конфлікту, тобто йдеться про забезпечення прав осіб, які покинули зону бойових дій, але які стикаються з будь-яким утриманням прав у зв'язку з війною (вимушені переселенці, біженці)⁷.

В умовах війни особливе значення має правопорядок, який ґрунтується на праві та забезпечується передусім через діяльність правоохоронних органів та здійснення правосуддя. Під час повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну правоохоронці загалом зареєстрували 74 952 злочини агресії та воєнних злочини, 16 835 злочинів проти національної безпеки та злочинів проти дітей. Крім того, війна виявила ряд нових суттєвих проблем, що потребують правового вирішення. Так, однією із них є колабораціонізм. За даними Офісу Генерального прокурора, станом на кінець березня 2023 р. зареєстровано 4815 злочинів за ст. 111-1 Кримінального кодексу України (колабораційна діяльність).

Законами України від 3 березня 2022 р. внесені зміни до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність⁸ та забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність⁹. Так, запроваджено відповідальність за співпрацю з державою-агресором в інформаційній, освітній, політичній, військовій, адміністративній, господарській та трудовій сферах. Законодавець передбачив, що колабораціонізм матиме наслідком як притягнення до кримінальної відповідальності фізичних осіб, так і застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб. Згідно зі ст. 111-1 КК України кримінальну відповідальність за здійснення колабораційної діяльності можуть нести громадяни України. Окрім того, у разі вчинення колабораційних діянь уповноваженою особою від імені юридичної особи, до останньої можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру, в тому числі ліквідація. Профільні закони, що стосуються діяльності політичних партій, громадських об'єднань, релігійних і благодійних організацій,

профспілок, також було доповнено можливістю заборони їх функціонування, якщо їхніх уповноважених осіб було засуджено за колабораціонізм.

Численними є й випадки правопорушень у сфері використання гуманітарної допомоги. З початку війни до України надсилається гуманітарна допомога від різних країн світу та приватних організацій. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період воєнного стану»¹⁰ спрощено процедуру визнання соціально значущих товарів гуманітарною допомогою, перелік яких затверджений Кабінетом Міністрів України, без прийняття відповідних рішень про визнання їх гуманітарною допомогою. Водночас виявляються численні випадки використання товарів гуманітарної допомоги не за призначенням та з метою отримання прибутку. Для боротьби з цими правопорушеннями було запроваджено кримінальну відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану¹¹. Тому, безумовно, у період війни залишається актуальним завдання з постійного моніторингу ситуації, виявлення таких злочинів і притягнення винних до відповідальності.

Війна та окупація частини території України спричинили суттєві виклики, які необхідно подолати для забезпечення здійснення якісного та ефективного правосуддя та діяльності правоохоронних органів. На врегулювання цих питань вже у перші тижні війни було ухвалено ряд нормативно-правових актів («Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судовустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ») та забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану («Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» від 3 березня 2022 р. та ін.). Передусім гостро поставили питання щодо діяльності судів, розташованих на територіях, які перебувають під тимчасовою окупацією та на яких ведуться бойові дії. Вирішення цього питання ґрунтується на положеннях ч. 3 ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», а саме: «У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів».

3 березня 2022 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судовустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ», відповідно до якого, зокрема, було передбачено, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, може бути

змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду¹². У такий спосіб було створено правову основу щодо здійснення якісного правосуддя в умовах війни, зокрема, через зміну територіальної підсудності розгляду судових справ.

З об'єктивних підстав важливо в умовах воєнного стану забезпечити ефективне дистанційне функціонування судів і здійснення правосуддя в онлайн-режимі. Отже, необхідним є створення відповідного нормативно-правового підґрунтя для регламентації особливостей дистанційної форми роботи судів. Для вирішення цих питань запропонований проєкт Закону про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді № 8358 від 13 січня 2023 р.¹³ Метою проєкту, відповідно до п. 2 пояснювальної записки до нього, визначено «запровадження дієвих механізмів здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного часу». Для цього в проєкті пропонується внести до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України зміни, в яких передбачається, зокрема: можливість здійснення повноважень секретаря судового засідання іншими працівниками апарату суду та дистанційно; запровадження повідомлення учасників судового процесу про розгляд справи на відомі засоби комунікації цих учасників, зокрема, телефонограмою, СМС-повідомленням, електронною поштою, повідомленням у месенджерах або через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України; визначаються особливості процедури врегулювання спору за участю судді тощо. У консультативному висновку Вищої ради правосуддя щодо цього законопроєкту зазначено, що зміни, запропоновані законопроєктом, є необхідними для реалізації державою в умовах воєнного або надзвичайного стану свого обов'язку щодо забезпечення кожного права на судовий захист, вони нівелюватимуть ризики тривалого розгляду судових справ і забезпечать своєчасне вирішення судом спорів. Водночас вказується, що деякі положення законопроєкту потребують доопрацювання з урахуванням висловлених у висновку зауважень і застережень¹⁴. Отже, важливим є подальше нормативно-правове забезпечення здійснення ефективного правосуддя в умовах воєнного стану, яке не можна поставити «на паузу», адже саме суди посідають найбільш вагоме місце в інституціональному механізмі захисту прав людини.

Крім того, в Україні було ухвалено ряд нормативно-правових актів, якими зміцнюються гарантії прав, свобод і законних інтересів людини, зокрема у сфері соціального захисту, надання соціальної, правової та ін. допомоги

тощо (наприклад, це закони України: «Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» від 14.04.2022, «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» від 21.04.2022, «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введенного у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України» від 1.04.2022, «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення допоміжними засобами реабілітації осіб, постраждалих внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України» від 1.04.2022, «Про внесення змін до частини першої статті 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» щодо розширення переліку осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу» від 3.05.2022 та ін.).

Вразливу групу становлять внутрішньо переміщені особи (в Україні станом на початок лютого 2023 р. обліковано 4,8 млн внутрішньо переміщених осіб, однак їх реальна кількість становить майже 7 млн)¹⁵, захист яких державою потребує відповідного правового регулювання. Гарантії дотримання прав внутрішньо переміщених осіб встановлює Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. Однак залишається безліч проблем, пов'язаних з реалізацією та захистом прав переміщених осіб, біженців. Наприклад, питання про втрату ними будинків, майна тощо.

Війна не зупинила й євроінтеграційні процеси в Україні. 23 червня 2022 р. Європейська Рада на саміті у Брюсселі надала Україні статус кандидата в Європейський Союз. Водночас, надаючи Україні європейську перспективу, Європейський Союз висунув певні умови – необхідність проведення в Україні низки важливих реформ, пов'язаних із правосуддям, медіа, антикорупцією, олігархами, національними меншинами. Станом на кінець 2022 р. Верховна Рада України прийняла майже всі євроінтеграційні закони в рамках вимог, необхідних для виконання рекомендацій висновку Європейської Комісії щодо заявки України на членство в ЄС. Так, у рамках судової реформи прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах» від 13 грудня 2022 р.; у сфері інформаційної свободи парламент ухвалив Закон «Про медіа» від 13 грудня 2022 р., який передбачає створення єдиної, впорядкованої системи правових норм, спрямованих на регулювання правовідносин у сфері медіа; для вдосконалення законодавства про національні меншини ухвалено Закон «Про національні меншини (спільноти)» від 13 грудня 2022 р., який передбачає законодавче регулювання реалізації прав та свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот), та правових засад державної політики у цій сфері; у сфері боротьби з корупцією було прийнято Закон України «Про

засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 р. та ін.

Отже, навіть у складних умовах війни за попередній рік в Україні були ухвалені нормативно-правові акти – «євроінтеграційні закони», що закладають правове підґрунтя для набуття Україною повноправного членства в ЄС.

Слід звернути увагу, що важливим напрямом розвитку українського суспільства стали його активізація та зміцнення. Сьогодні громадянське суспільство в Україні – це символ перемоги над відомим на весь світ агресором, над путінською диктатурою. Українці демонструють стійкість та єдність у своїй боротьбі з російськими окупантами, виявляючи свою громадянську та національну ідентичність. Тому важливим є Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 р., який визначає мету, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України¹⁶. У цьому контексті слід звернути увагу на необхідність подальшого удосконалення правового забезпечення функціонування громадянського суспільства, яке в умовах війни набуло оновлених рис та виявило себе як національно свідоме, патріотичне суспільство. На часі – переосмислення багатьох «дововісних» проблемних питань щодо визначення ролі громадянського суспільства в утвердженні та подальшому розвитку України як суверенної та незалежної держави, взаємодії громадянського суспільства та держави і його ролі в утвердженні української національної та громадянської ідентичності. Однак залишається проблема щодо необхідності оцінювання ефективності державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства. Як слушно відмічається в науковій літературі, «експертами давно було порушено питання щодо пропозицій оцінювання ефективності реалізації державної політики за критерієм відповідності національного законодавства щодо діяльності інститутів громадянського суспільства європейським стандартам. ... Саме зараз, у період війни, настав цей момент, коли підвищення організації інститутів громадянського суспільства є вкрай важливим та актуальним»¹⁷.

Важливим напрямом законодавчого регулювання, що потребує особливої уваги, є сфера економіки, яку можна вважати «матеріальним» підґрунтям суверенітету й незалежності держави. З перших днів війни Верховна Рада України ухвалює законодавчі акти в економічній сфері, що за своїм змістом є економічними законами воєнного часу. Так, перший такий закон був прийнятий у перші тижні війни та визначав правові засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності РФ та її резидентів¹⁸. Наступні закони стосувалися таких питань, як: здійснення моніторингу наявних і потенційних загроз національній безпеці України в державних банках, державних підприємствах і товариствах¹⁹; спрощення механізму отримання суб'єктами

господарювання державних коштів на компенсацію збитків, пов'язаних із воєнним станом²⁰; забезпечення захисту у сфері інтелектуальної власності у період дії воєнного стану²¹; введення нового виду санкцій – стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, які своїми діями створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України²²; визначення умов для процесів релокації підприємств в умовах воєнного стану²³; удосконалення процедури проведення примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану²⁴ та ін.

З моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої країни Верховна Рада України ухвалила в цілому 46 законів у сфері фінансів, податкової та митної політики. Зокрема, на період дії правового режиму воєнного стану та врегулювання окремих норм податкового законодавства для підтримки громадян та бізнесу прийнято понад 15 законів, 3 закони щодо підтримки волонтерів, 5 законів, що врегульовують питання надання фінансових послуг тощо²⁵.

Отже, тематика ухвалених законів за попередній рік яскраво відображає реалії та пріоритети держави в умовах війни: оборона, нацбезпека, судова та правоохоронна діяльність, забезпечення прав людини, утвердження української національної та громадянської ідентичності, економіка, фінанси, податки, зовнішня політика та ін., що надає підстави зробити висновок про активну правотворчу та, зокрема, законотворчу діяльність в Україні.

За минулий рік війни право України було функціонально цілеспрямовано на вирішення актуальних завдань захисту України від збройної агресії та на забезпечення функціонування органів державної влади та інших інституцій у надзвичайних умовах, зокрема через активну законотворчу діяльність. У цьому аспекті слід повністю погодитись, що завдяки злагодженій роботі парламентаріїв нашої країни вдалося налаштувати життя в умовах, далеких від нормальних.

Водночас слід акцентувати увагу на тому, що в умовах війни особливого значення набуває «якість» правового регулювання суспільних відносин, яке має бути виваженим та ефективним, тобто без «зайвого» регулювання, що може спричиняти «інфляцію законів», тобто коли створюється невиправдано велика кількість нормативно-правових актів (які дещо важко збагнути), що породжує непередбачуваний ефект. Крім того, ініціювання та прийняття «законів-піарів», «законів-іграшок», «законів-імітаторів депутатської активності», неякісних та суперечливих за змістом законів, які, на жаль, мали місце у мирні часи, в умовах воєнного часу є не просто неприпустимим (як саме це має бути і в умовах миру), але просто небезпечним для держави та суспільства в умовах воєнного часу. Тому слід звернути увагу на те, що українське законодавство зазнає частих змін і коригувань у цей надзвичайний період. Так, понад 70 відсотків прийнятих за попередній 2022 рік законів – це закони про внесення змін до чинних законів. Безумовно, більшість з них

спрямована на кореляцію нормативно-правового матеріалу (текстів) відповідно до потреб воєнного часу та зумовлена особливістю регулювання «воєнних» суспільних відносин. Однак деякі закони викликають певні зауваження як фахівців, так і громадськості, з зазначенням того, що «під час війни немає потреби займатися законоекспериментальною маячнею – право потребує чітких формулювань, зрозумілих кожному в буквальному сприйнятті»^{26,27}. Крім того, на фоні законотворчої активності Верховної Ради України привертають до себе увагу певні упущення, що є неприпустимими в сучасних правових і політичних реаліях і щонайменше викликають подив. Наприклад, дію Договору між Україною та РФ про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки, вчинену 24 грудня 2003 р., було припинено тільки через рік після повномасштабного збройного нападу РФ на Україну²⁸.

При цьому залишаються проблеми, що потребують подальшого законодавчого врегулювання. Так, необхідним є продовження посилення системи національної безпеки України, зокрема, це стосується: удосконалення конституційно-правового статусу Збройних Сил України; вдосконалення повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб у період дії воєнного стану; підвищення ефективності механізму кібербезпеки, що особливо є важливим в умовах інформаційної війни, яку веде РФ проти України, тощо. Важливим є подолання наслідків окупації, деокупація та реінтеграція тимчасово окупованих територій України, відновлення прав національних меншин та корінних народів, продовження інтеграції України до ЄС, цифрова трансформація та ін. Усі ці процеси потребують відповідного правового супроводження.

Отже, законотворча діяльність, особливо під час війни, має бути якісною, збалансованою, системною, кореспондуючою потребам регулювання суспільних відносин і плановою.

Тому заслуговує на увагу план законопроектної роботи Верховної Ради України на 2023 рік²⁹, яким передбачено більше п'ятисот позицій щодо прийняття нових і внесення змін до чинних законів України у таких сферах, як антикорупційна політика, бюджетна, гуманітарна, інформаційна, екологічна політика і природокористування, економічний розвиток, енергетика та житлово-комунальні послуги, здоров'я нації, зовнішня політика та міжпарламентське співробітництво, інтеграція України до ЄС, національна безпека, оборона, організація державної влади, місцевого самоврядування, вдосконалення повноважень органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у період дії воєнного стану, освіта, наука, інновації, правова політика, правоохоронна діяльність, права людини, деокупація та реінтеграція тимчасово окупованих територій України, національні меншини і міжнаціональні відносини, цифрова трансформація, подолання наслідків окупації та ін.

Аналіз цих законотворчих перспектив надає можливість визначити, що вони спрямовані як на забезпечення діяльності держави безпосередньо в

умовах війни, так і стосуються повоєнної відбудови України та її подальшого розвитку у всіх сферах життєдіяльності держави з перспективою подальшої євроінтеграції України.

Безумовно, не тільки закони складають систему надзвичайного законодавства. Важливе значення в умовах війни мають підзаконні акти, такі як Укази Президента України, зокрема, що стосуються безпосередньо введення воєнного стану, мобілізації, стратегічного управління Збройними Силами, вирішення гуманітарних питань тощо. У період війни актуалізуються повноваження Президента України як Голови Ради національної безпеки і оборони України. Так, за період з кінця березня 2022 р. по кінець березня 2023 р. було видано понад 40 указів Президента України про введення в дію рішень Ради національної безпеки і оборони України³⁰, що стосуються питань забезпечення національної безпеки і оборони, громадської безпеки та національного захисту (наприклад, Указ Президента України від 23 грудня 2022 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 грудня 2022 року «Про проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту» та ін.), застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) (наприклад: Указ Президента України від 18 березня 2023 р. «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2023 р. «Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» та ін.

Правотворча діяльність Уряду України у попередній воєнний рік також почалась з прийняття постанови, якою було затверджено план запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні³¹, наступні нормативно-правові акти Уряду України були спрямовані на створення відповідного нормативно-правового підґрунтя щодо здійснення державного управління у всіх сферах (національної безпеки і оборони, економіки, бюджету та фінансів, соціального забезпечення, освіти, вирішення кадрових питань та ін.), а також у питаннях євроінтеграції. Так, важливим напрямом стали акти про забезпечення підготовки України до переговорів про вступ до Європейського Союзу³² та ін.

Не ставлячи за мету докладний аналіз діяльності Уряду в умовах війни, водночас слід зазначити зниження його правотворчої активності за минулий 2022 воєнний рік (було прийнято 2783 постанови) порівняно з попереднім 2021 р. (з 24.02.2021 по 24.02.2022 – 3275 постанов) майже на 18 відсотків (на відміну від: парламенту України, правотворча активність якого за воєнний рік порівняно з попереднім роком збільшилась на 42 відсотки; та Президента України, правотворча активність якого зросла на 30 відсотків). Враховуючи, що виконання конституційних повноважень будь-якого органу державної влади виявляється передусім через видання ним відповідних нормативно-правових документів для здійснення своїх функцій у межах повноважень, визначених Конституцією та законами України, то цей факт привер-

тає до себе увагу. Особливо в контексті перспективної, багатоаспектної діяльності Кабінету Міністрів України, запланованої на 2023 р.

Так, у Плані пріоритетних дій Уряду України на 2023 р.³³ визначено чотирнадцять основних напрямів дій уряду, перші п'ять з яких – безпека й оборона, інтеграція в ЄС і НАТО, енергетична безпека, відбудова країни, макрофінансова стабільність і підтримка бізнесу. Отже, поряд з першочерговим завданням забезпечення безпеки й оборони, з-поміж основних пріоритетів Уряду визначена інтеграція в ЄС і повоєнна відбудова країни. Виконання ключових завдань щодо цих напрямів потребує відповідного правового супроводження, наприклад, «синхронізації нашого законодавства з найкращими практиками та політиками ЄС, а також зі стандартами НАТО» та ін.³³

На початку другого року війни парламентом прийнято два закони України про затвердження указів Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»³⁴ і «Про продовження строку проведення загальної мобілізації»³⁵. Отже, для України залишається актуальним надзвичайне законодавство, специфіка якого зумовлена війною.

Водночас уже сьогодні ми маємо визначати стратегію повоєнної відбудови нашої держави, тому слід підтримати План відновлення України³⁶, який передбачений на десять років та охоплює такі важливі сфери, як: зміцнення інституційної спроможності; цифровізація держави; зміцнення безпеки та оборони; інтеграція до ЄС; відновлення чистого та захищеного середовища; енергетична незалежність і зелений курс; поліпшення бізнес-середовища; забезпечення конкурентного доступу до капіталу; забезпечення макрофінансової стабільності; розвиток секторів економіки з доданою вартістю; розширення та інтеграція логістики з ЄС; відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів; відновлення та модернізація соціальної інфраструктури; розвиток системи освіти; модернізація системи охорони здоров'я; розвиток систем культури та спорту; забезпечення ефективної соціальної політики. Усі ці напрями відновлення України потребують відповідного правового забезпечення та визначають тенденції розвитку права України.

Висновки. Право України в умовах війни відображає об'єктивні соціально-політичні реалії української держави та суспільства, що перебувають у надзвичайно складних умовах воєнного стану.

За минулий воєнний рік право України було функціонально цілеспрямоване на вирішення актуальних завдань захисту України від збройної агресії та на правове забезпечення майже всіх сфер життєдіяльності людини, суспільства, держави. Тематика ухвалених правових актів за воєнний рік яскраво відображає пріоритети держави в умовах війни: оборона, нацбезпека, судова і правоохоронна діяльність, забезпечення прав людини, економіка, зовнішня політика тощо. Війна зумовила необхідність ухвалення нормативно-правових актів, які слід віднести до спеціального законодавства, спрямованого на створення законодавчого підґрунтя для загальнонаціонального оборонного спротиву. Крім того, у цих складних умовах були продовжені й

євроінтеграційні процеси, які реалізувалися у прийнятті низки «євроінтеграційних законів».

Право України за воєнний рік стало нормативною основою не тільки для українського опору російській агресії, а й для повоєнного відновлення України та забезпечення її європейського майбутнього.

Війна триває, проте Україна не тільки впевнено рухається до перемоги, але вже сьогодні створює правове підґрунтя для свого розвитку та подальшого утвердження як незалежної, суверенної, демократичної, правової держави, повноправного члена європейського співтовариства.

1. Сміян Н. Законотворчість в умовах воєнного стану. *Голос України*. 24 лютого 2023 р. URL: <http://www.golos.com.ua/article/368628> (дата звернення: 20.02.2023).
2. Парламентські підсумки 2022 року. *Пресслужба Апарату Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news> (дата звернення: 20.02.2023).
3. Пархоменко Н. М. Сучасна теоретико-правова парадигма надзвичайної правотворчості. *Публічне право*. 2022. № 3 (47). С. 93.
4. Докладн. див.: Барчук А. О. Надзвичайні закони в системі законодавства: теоретико-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 081-право / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 250 с. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/15017/1/dysertatsia_barchuk.pdf (дата звернення: 22.02.2023).
5. Війна в Україні забрала життя щонайменше 8317 цивільних, 13 892 поранено – ООН. *Interfax-Україна. Інформаційне агентство України*. 21 березня 2023 р. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/898837.html> (дата звернення: 23.03.2023).
6. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gr.gov.ua/> (дата звернення: 23.03.2023).
7. Докладн. див.: Скрипнюк О. В. Конституційно-правовий механізм реалізації та захисту прав і свобод людини в умовах війни: світовий досвід та Україна. *Правова держава*. 2022. Вип. 33. С. 11–20.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 3 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (дата звернення: 23.03.2023).
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення відповідальності осіб, які здійснювали колабораційну діяльність: Закон України від 3 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text> (дата звернення: 23.03.2023).
10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (дата звернення: 23.03.2023).
11. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги: Закон України від 24 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (дата звернення: 23.03.2023).
12. Про внесення змін до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 3 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (дата звернення: 23.03.2023).
13. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді: проект Закону України № 8358 від 13 січня 2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41130> (дата звернення: 24.03.2023).
14. Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 8358:

Висновок Вищої ради правосуддя № 143/0/15-23 від 23 лютого 2023 р. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/143_23.02.2023.pdf (дата звернення: 24.03.2023).

15. Завдання Мінреінтеграції на 2023 рік – інтеграція внутрішніх переселенців. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Офіційний сайт. 6 лютого 2023. URL: <https://minre.gov.ua/2023/02/06/> (дата звернення: 23.03.2023).

16. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 грудня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 24.03.2023).

17. Ковальчук С., Пивовар М. Напрямки реформування громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах війни в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 177.

18. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів: Закон України від 3 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2116-20#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

19. Про внесення змін до деяких законів України щодо здійснення моніторингу потенційних загроз національній безпеці України у сфері економіки: Закон України від 1 квітня 2022 р. URL: (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2182-20#Text>) (дата звернення: 25.03.2023).

20. Про внесення змін до пункту 5-2 розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» щодо застосування його положень під час дії воєнного стану: Закон України від 1 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2175-20#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

21. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 1 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2174-20#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

22. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та інших законодавчих актів України щодо здійснення оборонних та публічних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: Закон України від 16 серпня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2526-20#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

23. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави: Закон України від 28 липня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2468-20#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

24. Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації деяких питань примусового відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану: Закон України від 6 вересня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2561-20#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

25. За інформацією Верховної Ради України. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.03.2023).

26. Недоречна законотворчість – мода часу? Аргумент. 20.01.2023. URL: <https://argumentua.com/stati/> (дата звернення: 25.03.2023).

27. Рада прийняла скандальний закон про реформування галузі містобудівної діяльності. *LB.ua*. 13 грудня 2022 р. URL: <https://lb.ua/news/2022/12/13/538999> (дата звернення: 25.03.2023).

28. Див.: Про припинення дії Договору між Україною та Російською Федерацією про співробітництво у використанні Азовського моря і Керченської протоки: Закон України від 24 лютого 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2948-IX#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

29. Про План законопроектної роботи Верховної Ради України на 2023 рік: Постанова Верховної Ради України від 7 лютого 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2023).

30. Офіційне інтернет-представництво Президента України. Укази. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/decrees?sum> (дата звернення: 25.03.2023).

31. Питання запровадження та забезпечення здійснення заходів правового режиму воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету

Міністрів України від 24 лютого 2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/> (дата звернення: 26.03.2023). **32.** Див., наприклад: Про затвердження Порядку проведення первинної оцінки стану імплементації актів права Європейського Союзу (acquis ЄС): Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2023 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras> (дата звернення: 25.03.2023). **33.** План пріоритетних дій Уряду на 2023 рік. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites> (дата звернення: 26.03.2023). **34.** Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні»: Закон України від 7 лютого 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2915-20#Text> (дата звернення: 27.03.2023). **35.** Про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку проведення загальної мобілізації»: Закон України від 7 лютого 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2916-IX#Text> (дата звернення: 27.03.2023). **36.** План відновлення України. Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua> (дата звернення: 27.03.2023).

References

1. Smiian N. Zakonotvorchist v umovakh voiennoho stanu. *Holos Ukrainy*. 24 liutoho 2023 r. URL: <http://www.golos.com.ua/article/368628> (data zvernennia: 20.02.2023).
2. Parlamentski pidsumky 2022 roku. *Pres-sluzhba Aparatu Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news> (data zvernennia: 20.02.2023).
3. Parkhomenko N. M. Suchasna teoretyko-pravova paradyhma nadzvychainoi pravotvorchosti. *Publichne pravo*. 2022. № 3 (47). S. 93.
4. Bilsh dokl. dyv.: Barchuk A. O. Nadzvychaini zakony v systemi zakonodavstva: teoretyko-pravovi aspekty: dys. ... kand. yuryd. nauk: 081-pravo / Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Kyiv, 2019. 250 s. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/15017/1/dysertatsia_barchuk.pdf (data zvernennia: 22.02.2023).
5. Viina v Ukraini zabrala zhyttia shchonaimenshe 8317 tsyvilnykh, 13892 poraneno – OON. Interfax-Ukraina. *Informatsiine ahentstvo Ukrainy*. 21 bereznia 2023 r. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/898837.html> (data zvernennia: 23.03.2023).
6. Ofitsiinyi sait Ofisu Heneralnoho prokurora. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (data zvernennia: 23.03.2023).
7. Bilsh докладно dyv.: Skrypniuk O. V. Konstytutsiino-pravovyi mekhanizm realizatsii ta zakhystu prav i svobod liudyny v umovakh viiny: svitovyi dosvid ta Ukraina. *Pravova derzhava*. 2022. Vyp. 33. S. 11–20.
8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vstanovlennia kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 3 bereznia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text> (data zvernennia: 23.03.2023).
9. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia vidpovidalnosti osib, yaki zdiisniuvaty kolaboratsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 3 bereznia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2107-20#Text> (data zvernennia: 23.03.2023).
10. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 15 bereznia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (data zvernennia: 23.03.2023).
11. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo vidpovidalnosti za nezakonne vykorystannia humanitarnoi dopomohy: Zakon Ukrainy vid 24 bereznia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-20#Text> (data zvernennia: 23.03.2023).
12. Pro vnesennia zminy do chastyny somoi statti 147 Zakonu Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv» shchodo vyznachennia terytorialnoi pidsudnosti sudovykh sprav: Zakon Ukrainy vid 3 bereznia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text> (data zvernennia: 23.03.2023).
13. Pro vnesennia zmin do Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy,

Hospodarskoho protsesualnogo kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv shchodo zdiisnennia sudochynstva pid chas dii voiennoho chy nadzvychainoho stanu ta vrehuliuvannia sporiv za uchasti suddi: projekt Zakonu Ukrainy № 8358 vid 13 sichnia 2023 r. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41130> (data zvernennia: 24.03.2023). **14.** Pro nadannia konsultatyvnogo vysnovku shchodo zakonoproiektu № 8358: Vysnovok Vyschoi Rady pravosuddia № 143/0/15-23 vid 23 liutoho 2023 r. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/143_23.02.2023.pdf (data zvernennia: 24.03.2023). **15.** Zavdannia Minreintehratsii na 2023 rik – intehtratsiia vnutrishnikh pereselentsiv. *Ministerstvo z pytan reintehratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy. Ofitsiinyi sait.* 6 liutoho 2023. URL: <https://minre.gov.ua/2023/02/06/> (data zvernennia: 23.03.2023). **16.** Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti: Zakon Ukrainy vid 13 hrudnia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (data zvernennia: 24.03.2023). **17.** Kovalchuk S., Pyvovar M. Napriamky reformuvannia hromadianskoho suspilstva ta orhaniv publichnoi vlady v umovakh viiny v Ukraini. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo.* 2022. № 1. S. 177. **18.** Pro osnovni zasady prymusovoho vyluchennia v Ukraini obektiv prava vlasnosti Rosiiskoi Federatsii ta yii rezydentiv: Zakon Ukrainy vid 3 bereznia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2116-20#Text> (data zvernennia: 25.03.2023). **19.** Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zdiisnennia monitorynhu potentsiinykh zahroz natsionalnii bezpetsi Ukrainy u sferi ekonomiky: Zakon Ukrainy vid 1 kvitnia 2022 r. URL: (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2182-20#Text>) (data zvernennia: 25.03.2023). **20.** Pro vnesennia zminy do punktu 5-2 rozdil 9 «Prykintsevi ta perekhidni polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu dopomohu subiektam hospodariuvannia» shchodo zastosuvannia yoho polozhen pid chas dii voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 1 kvitnia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2175-20#Text> (data zvernennia: 25.03.2023). **21.** Pro zakhyist interesiv osib u sferi intelektualnoi vlasnosti pid chas dii voiennoho stanu, vvedenoho u zviazku iz zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 1 kvitnia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2174-20#Text> (data zvernennia: 25.03.2023). **22.** Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro publichni zakupivli» ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zdiisnennia oboronnykh ta publichnykh zakupivel na period dii pravovoho rezhymu voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 16 serpnia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2526-20#Text> (data zvernennia: 25.03.2023). **23.** Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo spriannia protsesam relokatsii pidpriemstv v umovakh voiennoho stanu ta ekonomichnogo vidnovlennia derzhavy: Zakon Ukrainy vid 28 lypnia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2468-20#Text> (data zvernennia: 25.03.2023). **24.** Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo optymizatsii deiakykh pytan prymusovoho vidchuzhennia ta vyluchennia maina v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 6 veresnia 2022 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2561-20#Text> (data zvernennia: 25.03.2023). **25.** Za informatsiieiu Verkhovnoi Rady Ukrainy. *Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (data zvernennia: 26.03.2023). **26.** Nedorechna zakonotvorchist – moda chasu? Arhument. 20.01.2023. URL: <https://argumentua.com/statii/> (data zvernennia: 25.03.2023). **27.** Rada pryiniiala skandalnyi zakon pro reformuvannia haluzi mistobudivnoi diialnosti. LB.ua. 13 hrudnia 2022 r. URL: <https://lb.ua/news/2022/12/13/538999> (data zvernennia: 25.03.2023). **28.** Dyv.: Pro prypynennia dii Dohovoru mizh Ukrainoiu ta Rosiiskoiu Federatsiieiu pro spivrobotnytstvo u vykorystanni Azovskoho moria i Kerchenskoj protoky: Zakon Ukrainy vid 24 liutoho 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2948-IX#Text> (data zvernennia: 25.03.2023). **29.** Pro Plan zakonoproektnoi roboty Verkhovnoi Rady Ukrainy na 2023 rik: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 7 liutoho

2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (data zvernennia: 25.03.2023). **30.** Ofitsiine internet-predstavnytstvo Prezydenta Ukrainy. Ukazy. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/decrees?s-num> (data zvernennia: 25.03.2023). **31.** Pytannia zaprovadzhennia ta zabezpechennia zdiisnennia zakhodiv pravovoho rezhymu voiennoho stanu v Ukraini: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 liutoho 2022 r. <https://www.kmu.gov.ua/npas/> (data zvernennia: 26.03.2023). **32.** Dyv., napryklad: Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia pervynnoi otsinky stanu implementatsii aktiv prava Yevropeiskoho Soiuzu (acquis YeS): Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 liutoho 2023 r. <https://www.kmu.gov.ua/npas> (data zvernennia: 25.03.2023). **33.** Plan priorytetnykh dii Uriadu na 2023 rik. Kabinet Ministriv Ukrainy. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/data/zvernennia: 26.03.2023>). **34.** Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro prodovzhennia stroku dii voiennoho stanu v Ukraini»: Zakon Ukrainy vid 7 liutoho 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2915-20#Text>(data zvernennia: 27.03.2023). **35.** Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro prodovzhennia stroku provedennia zahalnoi mobilizatsii»: Zakon Ukrainy vid 7 liutoho 2023 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2916-IX#Text> (data zvernennia: 27.03.2023). **36.** Plan vidnovlennia Ukrainy. Vidnovlennia Ukrainy. URL: <https://recovery.gov.ua> (data zvernennia: 27.03.2023).

Skrypniuk Oleksandr. The Law of Ukraine in Wartime

With the aim of scientific and practical analysis of the law of Ukraine in times of war, the article examines the peculiarities of legal regulation of the main spheres of life of the Ukrainian State and society during martial law. The author provides a quantitative and qualitative description of the law-making process in Ukraine. The author analyses the law-making activities of the Parliament – the Verkhovna Rada of Ukraine, as well as the system of basic by-laws adopted during the war years.

It is concluded that Ukrainian law in wartime reflects the objective socio-political realities of the Ukrainian State and society which are in extremely difficult conditions of martial law.

It is argued that over the past year, Ukrainian law has been functionally focused on solving the urgent tasks of defending Ukraine from armed aggression and on legal support for the functioning of public authorities and other state and public institutions in the context of war, in particular, through active and effective lawmaking activities covering all the most important socio-political areas with its regulatory influence. The topics of the adopted legal acts for the previous year reflect the realities and priorities of the state in the context of war: defence, national security, judicial and law enforcement activities, human rights, economy and foreign policy, etc. The war has led to the adoption of regulatory legal acts which are classified as special legislation aimed at creating a legal basis for the national defence resistance, ensuring national security and law and order in times of war.

The author proves that the war did not stop the European integration process in Ukraine. Thus, the legal acts called "European integration laws" were adopted.

The author concludes that the law of Ukraine during the war years became not only the normative basis for Ukraine's resistance to Russian aggression, but also the legal basis for the future development of the Ukrainian state and society, in particular, in the context of Ukraine's future European integration aspirations.

Key words: war, martial law, economy, European integration, legislation, national security, defence, post-war reconstruction, human rights, law, justice, lawmaking.